

HARP
SANAT

Çanakkale'den İran'a Harb-i Umumi Hatırası (1915-1917)
Mehmed Tevfik

Harp Sanat©

www.harpsanat.com

kitap@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

İşletme Koordinatörü: Muhammed Yurt

Yayın Yönetmeni: Murat Şerefoglu

Editör: Nuri Eşrefzade

Mizanpaj Tasarım: Emir Tali

Kapak Tasarım: Efe Bozkurt

1. Basım, İstanbul, Haziran 2025

ISBN: 978-625-9708-43-0

Tilki Kitap Matbaa

Matbaa Sertifika No 48138

Harp Sanat Yayınevi tarafından baskıya hazırlanan eserlerin hukuki sorumluluğu tamamen yazara aittir.

**ÇANAKKALE'DEN İRAN'A
HARB-İ UMUMİ HATIRASI
(1915-1917)**

Hazırlayan
Nuri Eşrefzade

Mehmed Tevfik

İÇİNDEKİLER

Harp Sanat Yayınevinin Yayın Esasları	7
Hazırlayanın Notu.....	11
[Harp Hatıraları]	15
[Çanakkale'ye Sevk]	17
[19 Mayıs Taarruzu]	24
[Mecruhen İstanbul'a Sevk].....	26
[Tekrar Çanakkale'ye Sevk]	28
[Çanakkale'den İstanbul'a].....	44
[Toros Dağlarının Manzarası]	51
[Ermeni Tehciri ve Sefalet]	55
[Bağdat Yolunda]	56
Çölde Bir Tedfin	59
[Bağdat'a Varış].....	64
[İran Cephesi'nde]	65
[Tifüs Hastalığı]	69
[İstanbul Özlemi]	72
[Bağdat'a Dönüş]	76
[Kut'a Hareket]	79
[1330 Harb-i Umumi Hatırası]	81
1330 Harb-i Umumi Hatırası	83
-mâ ba'd-	83
[Halil Kut Paşa].....	83
[Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın Teftişi].....	88
[Mahideşt Ovası'nda]	94
[Hayaller ve Gerçekler].....	96
Ekler.....	101
Dizin.....	107

HARP SANAT YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI

Harp Sanat Yayınevi, şanlı Silahlı Kuvvetlerimizde yıllarca görev yapmış olan emekli bir subay tarafından ülkemizdeki askeri tarih çalışmalarına katkı sağlamak için 2021 yılında kurulmuştur. Bilimin ışığını rehber edinen yayınevimiz, Atatürkçü bir çizgide, bağımsız yayıncılık faaliyetlerinde bulunmayı temel ilke edinmiştir. Yayınevimiz, yayımlayacağı nitelikli eserlerle ülkemizde askeri tarihin alanında hissedilen eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Bilindiği üzere toplumların tarihi incelendiğinde askerlikle ilgili hususların siyasi, sosyal ve kültürel alanlara doğrudan veya dolaylı etkilerinden söz edildiği görülmektedir. Bu etkilerin tespit ve değerlendirmesinin, günümüze ve hatta geleceğe bakan yönlerinin ortaya konulmasının fert ve devlet ölçөгündeki gelişime önemli katkılar sağlayacağı üzerinde durulmaktadır.

Sosyal bilimlerde askerî konulara ağırlık veren çalışmalar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında önem kazanmaya başlamıştır. Zamanla genel tarih araştırmaları içinde kendine özgü bir anlayışa dönüşerek askerî tarih adı altında toplanan bu alandaki çalışmalar, Batı'da 21. yüzyılda büyük bir hız kazanmışsa da Türkçe literatürde ne yazık ki henüz arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır.

Karakter ve kültür kodlarımızda var olan askerliğe ve ona dair çalışmalara ivme kazandırılarak bu alandaki eksikliğin nitelikli eserlerle giderilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi hâlde bu boş-

luğun akademik olmayan, ideolojik birtakım amaçlarla, bilgi ve belgeye dayanmayan yorumlarla ve popülist eserlerle doldurulması başka sorunları da beraberinde getirecek, ortak tarih bilincinin oluşumuna zarar verebilecektir.

Yayınevi olarak bu bilinçle, imkânlarımız nispetinde faydalı çalışmalar ortaya koymayı arzu ediyoruz. Bu alandaki akademisyen ve yazarlarla koordineli çalışmalar yürüterek akademik, tarafsız ve güvenilir kaynaklardan oluşan yerli ve yabancı nitelikli eserlerle okuru buluşturmak istiyoruz. Kuramsal kaynaklardan edebî eserlere kadar geniş bir yelpazede yapacağımız yayınlarla, askerliği meslek olarak benimseyenlerin yanında askerî tarihe ilgi duyan herkese hitap eden akademik ve edebî eserler ile başvuru koleksiyonu oluşturmaya çaba sarf edeceğiz.

Tarihin tozlu raflarında unutulmaya yüz tutmuş, sandıklarında kilitli kalan hatıraların, yazma eserlerin, baskısı tükenmiş kitapların; Yükseköğretim kurumlarında büyük emekler verilerek hazırlandıktan sonra atıl kalan değerli çalışmaların gün yüzüne çıkarılması için atacağımız adımlarla, bu türdeki yayınların ve disiplinler arası müşterek akademik çalışmaların artmasında teşvik edici bir rol üstlenmek istiyoruz.

Askerlik mesleğinin ilgi sahası içinde önemli bir yer tutan yönetim, liderlik, strateji ve organizasyon konularıyla yeni modellere ilham verecek çalışmaları okurla buluşturmayı da hedefliyoruz.

Askerî geleneklerin oluşturulması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi amacıyla özellikle tarihe mal olmuş komutan ve stratejistlerin düşünce ve tecrübelerinin sonraki nesillere aktarılmasına hizmet edecek biyografi ve hatıratlarının yanında tenkit ve kritiklerini yayınlamayı amaçlıyoruz.

Harp tarihinin konuları dışında kalan ancak yazarı veya işlediği konu itibarıyla daha çok sosyal tarihin ve edebiyatın alanına giren eserlerin yayınlanmasının da önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Her safhasını akademik bir titizlikle takip edeceğimiz, editörlük çalışmalarına önem vereceğimiz yayınlarımızda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu'nda belirtilen esaslar çerçevesinde hareket edeceğiz.

Faydalı olabilmek niyet ve gayretiyle...

HAZIRLAYANIN NOTU

Osmanlı Devleti 28 Temmuz 1914'te I. Dünya Savaşı başladığında tarafsızlığını koruyacağını bildirirken 2 Ağustos'ta 1914'te seferberlik ilan eder. Diğer yandan da Almanya ile aynı gün gizli bir ittifak antlaşması imzalar.

Bu ittifak onu kaçınılmaz olarak savaşa girmeye zorlayacaktı. Belli olmayan sadece zamanı idi. 29 Ekim 1914'te Karadeniz'de Rus limanlarının Osmanlı Donanması tarafından bombalanması ile savaşa giren Osmanlı Devleti Çanakkale, Mısır, Filistin, Irak, Galıçya ve Kafkasya olmak üzere birçok cephede mücadele edecektir. Bu cephelerden biri de pek bilinmeyen İran Cephesi'dir.

Eski harflerden yeni harflere çevirisini yaptığımız bu eser bir günlük olup Çanakkale, Irak ve İran Cepheleri hakkında bilgi vermektedir. Eserin müellifi Mehmed Tefvik Efendi Kâğıthane'de köprü inşasında çalışmakta olan bir mimardır. Seferberlik ilanını izleyen günlerde silahaltına alınıp Harbiye Mektebinde eğitimini tamamladıktan sonra önce Çanakkale'ye ardından Irak ve İran'a sevk edilir.

Seferberlik ilanına ilk icabet edenlerden olan Mehmed Tefvik Efendi günlüğüne, Mekteb-i Harbiyeye giriş tarihini 1 Ağustos 1330 [14 Ağustos 1914] olarak yazar. İki ay sürdüğü anlaşılan bu eğitimden sonra 7 Teşrinievvel 1330'da [20 Ekim 1914] İstihkâm Bölüğüne dâhil olur. Gelibolu Yarımadası'nda yolunu kaybettiği anları anlatırken kullandığı "çavuş" ifadesinden de anlaşılacağı

üzere kendisi küçük zabitan sınıfındandır. Günlüğünün birçok yerinde de zabıt vekilliğine terfi için yazılan inhaların cevapsız bırakıldığından yakınacaktır.

İki defter olarak tutulan günlüğün ilk sayfasında “Hamedan 7 Şubat [1]332 [20 Şubat 1917]” tarihi yazılıdır. Tevfik Efendi'nin cepheye ilk sevki Çanakkale'ye olmuştur. Günlük tutmaya başladığı tarih ise cepheye sevk edildiği gün 11 Mayıs 1915'tir. Bu tarih ise Çanakkale'de İngiltere ve müttefiklerinin 25 Nisan 1915'te başlattığı çıkarma harekâtının on beşinci gününe denk gelmektedir. Çanakkale'de bir ölüm kalım savaşı verilmektedir ve İstanbul'dan mütemadiyen asker sevkıyatı yapılmaktadır. Sevkıyatı yapılan birliklerden biri de 19 Mayıs umumi taarruzuna katılacak olan 2'nci Tümen'dir.

Yarbay Mustafa Kemal Bey'in [Atatürk] komutasındaki 19'uncu Tümen, 5 ve 16'ncı Tümenlerin katıldığı, 3 binden fazla şehit ve 10 bine yakın yaralının verildiği 19 Mayıs umumi taarruz esnasında Tevfik Efendi, Arıburnu siperlerinde bacağından yaralanır, tedavi için İstanbul'a vapurla sevk edilir. Tedavisinden sonra tekrar Çanakkale'ye sevk edilen Tevfik Efendi'nin günlüğündeki bilgiler, harbin -başta İstanbul olmak üzere- cephe ve gerisine etkilerini göstermesi bakımından önemlidir.

Mehmed Tevfik Efendi günlüğüne, bölüğünün Gülnihal vapuruyla İstanbul'dan Gelibolu Yarımadası'na sevkini anlatmakla başlar. 1915 Ekim başında İstanbul'a geri sevki yapılan birliği ile Mısır'a nakledileceğini düşünen Tevfik Efendi, Ulukışla yolunda “Mısır Seferi sayesinde Anadolu'nun en mühim şehir ve kasabalarından geçerek Suriye ve Filistin arazisini, Sina Şibh-i Ceziresi'ni, bütün tarih-i kadimin bilad-ı atıkasını” görmeyi hayal etmektedir. Öyle ki Mısır'a zafer kazanılarak girilmesi halinde Kahire'de Arap

mimarisinin en ince numunelerini, eski Mısır'ın piramitlerini görecektir. Hâlbuki durum düşündüğü gibi olmayacak, önce Irak'a oradan da İran'ın içlerine sevk edilecektir.

Tevfik Efendi, Bağdat'a kadar sürecek yolculuğunda askerî hususların yanı sıra ilgili yerlerin coğrafi, kültürel ve tarihî özelliklerini de günlüğüne yansıtmayı ihmal etmez. Pozantı'dan sonra Torosları yürüyerek geçerken gördüğü manzarayı, hiç gitmediği ve sadece kartpostallardan tanıdığı İsviçre'nin dağlarına benzetmesi önemli bir ayrıntıdır. Afyonkarahisarı, Konya, Ulukışla, Tarsus, Hasanbeyli, Mamure, İslâhiye, Katma, Raco, Afrin, Resülayn, Kızıltepe, Nusaybin, Musul, Tikrit ve Bağdat bulunduğu başlıca yerlerdir.

Mehmed Tevfik, Tikrit'ten geçerken Kudüs fatihi Selahaddin Eyyubi'den bahseder. Babil'in kalıntılarının olduğu Musul'dan (Ninova) geçerken de Nemrud'u, ve Bahtunnasır'ı hatırlatır.

Tevfik Bey'in günlüğünün önemli bir kısmı 13'üncü Kolordu'nun İran civarındaki harekâtının izlerini taşımaktadır.

Mehmed Tevfik iki yılı aşkın bir süre memleketinden ayrı kalır. En çok da İstanbul aklındadır: "Ah İstanbul, seni bir daha görebilecek miyim?" sorusunu sorduktan sonra ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın özleyeceğini belirtir. Geride bıraktığı eşyaları da bu hasretten payını alacaktır.

Mayıs 1915'te başlayan askerlik hayatı, (günlüğünde başkası tarafından düşüldüğü anlaşılan notta belirtildiği üzere) 20 Nisan [1]334 [1918] sabah saat 8.40'ta esir oluşuna kadar Çanakkale, Irak ve İran Cephelerinde geçer. Mehmed Tevfik Efendi'nin esaretten dönüp dönmediği, günlüğün günümüze nasıl ulaştığına dair hususlar hâlâ bilinmezliğini korumaktadır.

Mehmed Tevfik Efendi'nin günlüğü, on binlerce şehit verdiğimiz I. Dünya Savaşı günlerini, sosyal, siyasi ve askerî tarihimizin birçok ayrıntısını bir küçük zabitin kaleminden yansıtmaya bakımından önem taşımaktadır.

Günlüğü yayıma hazırlarken şu hususlara dikkat ettik. Metnin diline sadık kalarak herhangi bir sadeleştirmeye gitmedik. Bununla birlikte anlaşılmasının güç olacağını düşündüğümüz bazı kelimelerin karşılıklarını köşeli parantez içinde verdik. Metne yaptığımız her türlü ilaveyi ya köşeli ayraç ([ ]) içinde verdik. Bununla beraber tüm dipnotlar da tarafımızca verilmiştir. Eserden istifadeyi kolaylaştırmak için yer ve şahıs isimlerinin ağırlıkta olduğu bir **Dizin** hazırladık.

Eserin yeniden yayımını gerçekleştiren Harp Sanat Yayınevi'nin yönetici ve çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Nuri Eşrefzade
Bursa, 24.03.2025

[HARP HATIRALARI]

Hamedan, 7 Şubat [1]332 [20 Şubat 1917]

[Mimar] Mehmed Tevfik

[I. DEFTER]

